

[B] **“IN BELGIË WERD NIET ALLEEN HERINNERD
MAAR OOK VERGETEN”.**
**EEN STUDIE OVER DE HERINNERING AAN
DE TWEDE WERELDOORLOG**

Bij tijd en wijle duiken nieuwe begrippen op in de geschiedschrijving. Een daarvan is de “herinneringsgemeenschap”. Mensen proberen hun verbondenheid te versterken door samen herinneringen te koesteren. Die herinneringen worden geëxpliciteerd in een vertoog en in rituelen.

Ik trap een open deur in als ik beweer dat de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog in België allesbehalve eenduidig is. De woorden verzet, collaboratie en repressie roepen immers conflicterende emoties op. De Duitse bezetter is er tweemaal in geslaagd om de al aanwezige communautaire spanningen te richten op de onttakeling van de Belgische staat. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd dit nog eens versterkt door de ideologische geladenheid van het nationaalsocialistische regime. Het racisme en de meedogenloosheid van dat regime leidden zelfs tot een staat van semiburgeroorlog in bepaalde delen van het land waarbij enkele duizenden doden vielen. Terreuraanslagen en moordpartijen werden niet geschuwd, noch door de collaboratie, noch door het verzet. Dit liet pijnlijke wonden na die nooit zijn geheeld.

Een van de vaststellingen van de eind 2011 verschenen studie *Scherven van de oorlog* is dat de staat het terrein van de herinnering eigenlijk vrij liet. Daardoor kregen private personen en organisaties vrij spel. Dat is vreemd. Op het einde van de Eerste Wereldoorlog werd door de overheid meteen geprobeerd om alle mogelijke archief en documentatie te verzamelen met het oog op het bevorderen van wetenschappelijk onderzoek. Het Rijksarchief dankt daaraan een heel groot deel van zijn archieven over deze periode. Niets daarvan na 1945. Het was wachten tot in december 1967 eer het Studie- en Navorsingscentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog werd opgericht. Zolang duurde het voor de overheid een poging wilde doen om de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog te voeden met wetenschappelijk studiewerk op basis van bronnen. Als het de bedoeling was om de herinnering te stroomlijnen op basis van kennis en inzicht, dan werd er echter jammerlijk gefaald. De herinnering

Een schoolbezoek aan het Fort van Breendonk.

liet zich niet temmen. De opvolger van dat centrum, het SOMA, vond de middelen om twee historici, Bruno Benvindo en Evert Peeters, het veld in te sturen om de evolutie van het herinneringslandschap in kaart te brengen en verklaringen aan te reiken. Hun werk wordt nu aan de lezer aangeboden onder de titel *Scherven van de oorlog. De strijd om de herinnering aan WO II* en het is zeer de moeite.

Beide historici hebben zich geconcentreerd op de gebeurtenissen die zich afspeelden op de belangrijkste plaatsen waar herinneringsgemeenschappen zich manifesteerden. Het gaat om de congreskolom in Brussel met het graf van de onbekende soldaat, het Duitse kamp in het fort Breendonk, de IJzertoren in Diksmuide, en de jongste loot aan dit herinneringsfirmament: de Dossinkazerne in Mechelen. Hun feitenrelaas is bij tijd en wijle onthutsend. Elke herinneringsgemeenschap bleef zichzelf zien als slachtoffer en had zijn eigen helden. De gedebiteerde verhalen bleven frontaal en fel met elkaar botsen. Bovendien deed de Belgische overheid bijzonder weinig om greep te krijgen op de herdenking van de oorlog. Het gevolg was dat kleine kringen zich

konden opdringen en het vertoog naar hun hand zetten. Het resultaat laat zich vatten in volgend citaat uit deze studie: “In België werd niet alleen herinnerd maar ook vergeten.”

Dat gebeurde al kort na 1945. Onder invloed van de oploeiende Koude Oorlog werd de Atlantische democratie geplaatst tegenover “de” dictaturen. Bij de congreskolom en in Breendonk werden de communistisch gezinde verzetsstrijders weggeduwd als ongewenst. Maar wat dan met de autoritaire strekkingen die onder de Leopoldisten in verzetskringen schering en inslag waren? Daar werd over gezweven. Die omerta strekte zich ook uit over de Jodenvervolging en de verantwoordelijkheid van Belgische autoriteiten daarvoor. Dat bleef zo gedurende tientallen jaren.

Die starheid zorgde ervoor dat de herdenkers snel vervreemdden van een groot deel van de bevolking. Ze wisten bijvoorbeeld totaal geen weg met de communautaire spanningen die weer de kop opstaken. Die hadden onder meer tot gevolg dat de IJzerbedevaarten opnieuw werden veroverd door de bewonderaars van de collaboratie. De wederzijdse

uitsluiting van “Vlaanderen” en “het verzet” bleef daardoor voortduren. Bij de IJzertoren kreeg de Vlaamse “tegenherinnering” vorm en die focuste op de naoorlogse zuivering om de eigen oorlogsslachtoffers te identificeren en te huldigen. Daar waren het “Vlaamse doden” en geen Belgische die werden geëerd.

En toch! De herinnering werd binnen deze gemeenschappen nooit volstrekt homogeen. Dat betekende dat de kiemen voor strubbelingen permanent aanwezig bleven. Het verhaal over de toenemende kritiek van jongeren en van homo’s op de site in Breendonk illustreert dit op aangrijpende wijze. De zogenaamde “politieke gevangenen” hadden lange tijd het monopolie voor zich kunnen opeisen. En plots werd daar fundamentele kritiek op geleverd. Er trad een verschuiving op van de mensen die slachtoffer van vervolging waren “om wat ze deden” naar heel andere groepen. Joden, zigeuners en ook homo’s werden vervolgd en gedood “om wat ze waren”. Dit gaf een heel andere kijk op het bezettingsregime.

De introductie van de “mensenrechten” in de loop van de jaren 1990 vormde de fundering van een nieuwe herinneringsretoriek. Die werd aangevuurd door de electorale opgang van uiterst rechts. Een vernieuwde herinneringspolitiek moest de jongere generaties duidelijk maken tot wat racisme en rechts-radicalisme konden leiden. Daarin speelden het fort van Breendonk en de Dossinkazerne een belangrijke rol. Toch werden pas in 2004 vertegenwoordigers van de homogemeenschap uitgenodigd om deel te nemen aan de herdenkingsplechtigheden. Ook bij de IJzertoren kwam er druk. De nieuwe generatie nam het niet meer dat Vlaamse collaborateurs kritiekloos werden voorgesteld als idealisten en oorlogsslachtoffers. Bovendien trad hier de nieuw gecreëerde Vlaamse overheid op die van de IJzertoren een “Memoriaal van de Vlaamse Ontvoogding en de Vrede” maakte. Het gevolg daarvan was een frontale botsing met de “zwarte” vleugel van het Vlaams-nationalisme. Ook in Diksmuide was de scheiding van de herinneringsgemeenschap een feit.

Hier en daar zijn er foutjes in de analyse geslopen. In de crypte van de IJzertoren liggen meer dan zeven doden en een van hen is een Waalse soldaat. Dit feit wordt overigens ter plekke volstrekt niet onder de mat geschoven. Maar dat zijn details. Deze studie

is een belangrijke bijdrage voor ieder die de Belgische geschiedenis na 1945 wil begrijpen.

LUC VANDEWEYER

BRUNO BENVINDO EN EVERT PEETERS, *Scherven van de oorlog. De strijd om de herinnering aan WO II*, Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA) / De Bezige Bij Antwerpen, 2011, 260 p.
